

**Tufan Gündüz, *Anadolu ve İran'a Seyahat Josaphat Barbaro, İstanbul 2009,*
Yeditepe Yayınevi.**

Arş. Gör. Gökhan ABANOZ*

Ortaçağda ve Yeniçağın ilk yüzyılında birçok Avrupalı gezgin Türk ülkelerini ziyaret etmiştir. Bu ziyaretler, siyasi ve ekonomik başta olmak üzere çeşitli gerekçelerle yapılmıştır. Anadolu ve İran'a yapılan bu gezilerin tarihi derinliğinin 14. Yüzyıla, Emir Timur Gürkan dönemlerine kadar uzandığı bilinmektedir. Türk ülkelerine farklı milletlere mensup insanlar tarafından gerçekleştirilen bu geziler sonrasında ortaya çıkan seyahat notları, bugünkü tarih araştırmaları ve Türklük Bilimi (Türkoloji) çalışmaları açısından önemli birer yazılı kaynak niteliği taşımaktadır.

Bu bağlamda bir diğer önemli eser, Venedikli seyyah Josaphat Barbaro'nun 15. yüzyılda Tatar ülkesi, Anadolu ve İran'a yaptığı yolculuklar sonucunda kaleme aldığı seyahatnamesidir. Jasophat Barbaro, önce tüccar olarak daha sonra da elçi olarak doğuya iki yolculuk yapmıştır. İlk yolculuğunda, 1436 ile 1452 yılları arasında Karadeniz'in kuzeyindeki Tatarlar arasında bulunmuştur. İkinci yolculuğunu ise Osmanlı-Venedik savaşlarının hız kazandığı bir dönemde Venedik elçisi sıfatıyla 1474-1478 yılları arasında Anadolu üzerinden İran'a gerçekleştirmiştir. Venedik Cumhuriyetinden gönderilen ateşli silahları Akkoyunlulara teslim etmek ve Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ı Osmanlılara karşı savaşmaya teşvik etmek gibi bir misyonla bu ikinci ziyareti gerçekleştirmiştir. Uzun Hasan'ın yanında bir süre kaldıktan sonra ülkesine dönen gezgin, 15. yüzyılda Türk ülkelerinin siyasi, sosyal, kültürel ve ekonomik yapısı hakkında önemli bilgiler veren ünlü seyahatnamesini kaleme almıştır. Onun Anadolu, İran ve Kıpçak bozkırlarında Türkler ve Tatarlar arasında geçen seyahat izlenimleri içeren bu eser, ilk olarak 1543'te İtalya'da yayınlanmış; uzun zaman sonra 1873'te İngilizceye ve 1972'de de Farsçaya çevirisi yapılmıştır. Türkçeye ilk çevirisi ise 2005 yılında yapılmıştır.

Josaphat Barbaro seyahatnamesinin ilk bölümünde (s. 3-39) Tatarların ve çevrelerindeki halkların, siyasi, sosyal, askeri, ekonomik ve kültürel özellikleriyle ilgili bilgiler yer almaktadır. Ardından Tatarların günlük yaşamları, sosyal ve kültürel özellikleri, gelenek ve görenekleriyle ilgili bilgilere yer verilmiştir. Tatar ülkesinin verimli bir ülke olduğundan ve ülkedeki tarımsal üretimin mahiyetinden bahsedilen bölümde, göçebe Tatarlarla yerleşik Tatarlar arasındaki ekonomik faaliyet ve beslenme biçimlerindeki farklılıklara değinilmektedir. Kırım ve Azak Denizi çevresindeki yerleşimlerle ilgili

* Amasya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilimler Öğretmenliği Bölümü – Amasya / TÜRKİYE

saptamalarda bulunularak; bu bölgede bulunan Ceneviz kıyı şehirlerinin özelliklerinden ve bölgede yaşayan Cenevizli ve Venedikli tüccarların ticari faaliyetleri ile halkın gündelik yaşamları hakkında da bilgiler verilmektedir. Tatar ülkesindeki halkın dini inançları ile ilgili bilgiler verilerek Tatarların İslamiyet'e geçişiyle ilgili kısa ve özlü bilgilere yer verilmiştir. Ayrıca İslamiyet'in kabulüne rağmen bazı Tatarların iptidai Şamanizm ile ilgili birtakım gelenek ve inançlarını sürdürdükleri, hatta bunların sayıca çok fazla oldukları bildirilmektedir. Yine bu bölümde Tatar ordusunun özellikleri, ordunun sefer halinde nasıl beslendiği, orduda çıkan davaların nasıl çözüme kavuşturulduğu gibi konulardan da bahsedilmektedir.

Eserde Tatar ülkesiyle diğer ülkeler arasında yapılan ticaretin mahiyeti hakkında çeşitli bilgiler verilerek; İran ile yapılan hayvan ticaretine, Suriye ile yapılan ipek ticaretinde Astrahan şehrinin önemine, yine Volga Irmağının Tatar ülkesiyle Moskova arasında yapılan tuz ticaretinde ulaşımın sağlanması açısından önemli bir yer olduğuna değinilmektedir. Ayrıca bütün Ortaçağ boyunca Çin, Türkistan ve Rusya arasında çok önemli bir ticaret yolu olan Kuzey Kürk Yolu'ndan ve bu yolun Tatar-Rus ticaretindeki önemine vurgu yapılarak kuzeydeki Kazan şehriden ve bu şehrin o dönemde büyük bir alışveriş merkezi olduğundan söz bahsedilmekte. Dönemin Tatar ülkesindeki iç siyaset hakkında da önemli bilgileri bulabileceğimiz eserde Tatar prensleri arasındaki mücadeleler, ülkedeki siyasi karışıklıklar ve bunların Osmanlı- Tatar ilişkilerine yansımalarına yer verilmektedir.

Kafkasya coğrafyasından bahsedilen bölümde burada yaşayan Çerkezlerin kökeni, dini inançları ve yaşam biçimleri hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Ayrıca bir diğer Kafkas kavmi olan Gürcülerin coğrafi ve tarımsal özellikleri, yaşam biçimi ve fiziksel özellikleri ile ilgili bilgiler de verilmektedir. Eserde Tiflis şehriden övgüyle bahsedilmektedir. Kuzeyde yaşayan Ruslar ile ilgili önemli bilgilerin bulunduğu eserde Rusların o dönemde Tatar Hanlığına bağlı oldukları ve onlara vergi ödedikleri bildirilmektedir. Moskova şehriden ve bu şehirde yaşayan halkın kültürel ve dini özelliklerinden, yiyecek ve içeceklerini nelerden temin ettiklerinden bahsedilmektedir. Ayrıca Moskova'dan sonra yine bir Rus şehri olan Novgorod'un Moskova Dükü tarafından ele geçirildiği bildirilerek; bu şehrin mevkii, büyüklüğü, şehirde yaşayanların dini inancı ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Jasophat Barbaro, eserin bu ilk bölümünün sonunda Moskova ve Polonya arasındaki mesafenin ne kadar olduğundan, yolun durumundan ve bu yol üzerindeki şehirlerin çeşitli özelliklerinden bahsetmektedir. Polonya Kralı onun ve ülkesinin dini ile ilgili bilgiler verildiği bölümde, Moskova ile Almanya arasındaki ülkeler tanıtılarak eserin birinci kısmı seyahatın Almanya'ya varmasıyla sona eriyor.

Seyahatnamenin ikinci bölümü (s. 39-115), gezginin Venedik Cumhuriyeti'nin elçisi olarak Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'a gönderilmesi ile Anadolu ve İran'ın o dönemdeki siyasi, sosyal ve ekonomik

durumları ile ilgili verdiği bilgilerden oluşmaktadır. Zira bu seyahat Venedik Cumhuriyeti ve Akkoyunlu Devleti arasında ortak düşmanları Osmanlı Devletine karşı siyasi ve askeri ittifak amacıyla yapılmıştır. Bu nedenden olacak ki seyyah eserinin başında Akkoyunlu ülkesine götürülecek askeri mühimmat ve ekipmanın çeşitleri, sayısı, maddi değerinden bahsetmiştir. Ayrıca kaç kalyonla yola çıkıldığı, hangi Avrupa ülkelerinin bu donanmaya ne kadar gemiyle katıldığı ve yanlarındaki askeri birliğin sayısı ve silah donanımını da eserinde bildirmiştir. Eserde bu gemilerin Anadolu'ya varıncaya kadar Akdeniz'de takip ettikleri güzergâhlar hakkında bilgiler verilmiştir. Konvoyda bulunanların Anadolu'ya Karaman ülkesinin güneyindeki Taşeli bölgesinden çıktıklarını onları bu bölgede Karamanoğlu Kasım Beyin karşıladığını belirten Barbaro, burada konvoydaki bütün Avrupalıların güçlerini birleştirerek bölgedeki bazı kaleleri ele geçirdiklerinden ve Karamanoğlu Kasım Bey'e teslim ettiklerinden bahsetmektedir. Bu bölgenin sahil kesimindeki Silifke ve Tarsus şehirleriyle Çukurova bölgesindeki Adana şehri hakkında çeşitli bilgilerin bulunduğu eserde, bölgenin coğrafi özellikleri ve bölgede yetiştirilen tarım ürünleri hakkında bilgiler verilmektedir. Eserde Akkoyunlu başkentine kadar olan şehirler ve oraların yerel hükümdarlarıyla valilerinin kimler olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Yine eserde yol üzerindeki Urfa, Mardin, Siirt ve Hasankeyf gibi Türkmen şehirlerinin coğrafi, sosyal ve mimari özelliklerinden bahsedilerek bu şehirlerden bazılarının (mesela Urfa'nın) eski ve yeni durumları hakkında kıyaslamalara gidildiği görülmektedir. Ayrıca eserde o dönemin tasavvufi yaşamında önemli bir yer işgal eden, Anadolu ve İran'da geniş bir alanda faaliyet gösteren Kalenderilik ve Kalenderi dervişleriyle ilgili bilgilere de yer verilmiştir.

Gezgin, Akkoyunlu başkentine vardığında Uzun Hasan'ın sarayının zenginliği, görkemli mimari yapısı ve sarayda hükümdarın huzurunda bulunan Akkoyunlu devlet erkânı hakkında önemli bilgiler vermektedir. Aynı zamanda bu saraya gelen Hindistan ve diğer doğu hükümdarlarının elçileriyle onların yanlarında getirdiği değerli kumaşlar, mücevherler ve Avrupa'da bulunmayan hayvan türleri hakkında çeşitli bilgiler aktarmaktadır. Yine sarayda elçiler için yapılan karşılama törenleri, onlar adına verilen yemek ve diğer eğlencelerin mahiyeti ve özellikle pehlivanların yağlı güreşleri, kurtlarla pehlivanların güreşleri ve ok atıcılığıyla ilgili geniş bilgiler vermektedir. Uzun Hasan'ın Gürcistan seferine ve isyan eden oğlu Uğurlu Mehmet Bey üzerine yaptığı seferlere katılan gezgin, yapılacak bir askeri sefer için Akkoyunluların ordusunun çıkarabileceği asker sayısı ve bu ordunun sahip olduğu askeri donanım hakkında geniş çaplı bilgiler vermektedir. Ayrıca İsfahan, Yezd, Kaşan, Kum, Şiraz ve Hürmüz gibi şehirlerin çeşitli özellikleri hakkında bilgiler vererek bu bölgenin deniz sınırını oluşturan Basra Körfezi ile Hindistan ve Çin'e giden deniz yollarından ve bu yolların deniz ticaretindeki öneminden bahsetmektedir. Gezgin İran'daki bu yolculuğu esnasında rastladığı antik uygarlıklara ait şehir harabeleri hakkında da bazı bilgiler vermektedir. Uzun Hasan'ın bütün mahiyeti ve Türkmenlerle birlikte yaylaya çıkacağı sırada

Türkmenlerin yaşlı, kadın ve çocuk demeden nasıl süratli bir şekilde hazırlandıklarını ve yolda ne derece hızlı hareket ettiklerini şaşkınlık dolu ifadelerle anlatmaktadır.

Eserde İran'ın o devirdeki ekonomik özellikleri ve ülkeler arası ticareti hakkında da önemli bilgiler bulunmaktadır. Mesela Akkoyunluların Tatar ülkesiyle olan at ticaretinden, İran şehirlerinin Türkistan, Hindistan ve Türkiye ile olan ipek ticaretindeki öneminden bahsedilerek; Türkistan'dan Çin'den ve Hindistan'dan Anadolu'ya ulaşımın sağlanmasında bu şehirlerin önemi ve takip edilecek istikametler ayrıntılı olarak anlatılmaktadır. Akkoyunlu başkenti Tebriz'in kuzeyindeki Erran, Erivan ve Karabağ bölgelerinde yaşayan Karakoyunlu Türkmenleriyle ilgili bilgilerin de verildiği bu bölümde, bu hususla ilgili dikkati çeken bir diğer nokta ise bugün Ermenistan olarak bilinen bu toprakların o dönemde Karakoyunlu ülkesi olarak adlandırılmasıdır. Yine Şirvan'daki Şemahi, Derbent ve Bakü şehirleri ile daha kuzeydeki Gürcü ve Çerkez ülkelerinin coğrafi özellikleri ve bölge halkının inançlarıyla ilgili bir takım bilgilerin verildiği bu bölümde, bölgedeki Hıristiyanların bazı fanatik Müslümanlar tarafından (Şeyh Cüneyd ve Şeyh Haydar'ın müritleri) sürekli saldırıya maruz kaldıkları bildirilmektedir.

Gezgin, Akkoyunlu Hanedanına akraba olan Trabzon Rum İmparatorluğu'ndan bahsettiği kısımda, bu imparatorluğun hanedan ailesinin Akkoyunlular ve Bizans İmparatorluğu ile akrabalık derecesine değinmektedir. Yine seyyah bu ülke hakkında verdiği bilgileri, ülkede üzüm bağlarının her hangi bir koruma olmaksızın oldukça yaygın olduğunu ve bu bölgede bol miktarda şarap imal edildiğini bildirerek bitiriyor. Bu bölgenin güneyindeki Akkoyunlulara ait Bayburt, Erzincan ve Harput gibi şehirlerin coğrafi, mimari özellikleri hakkında bazı bilgilerin yer aldığı bu bölümde, ilk belirtileri Uzun Hasan döneminde görülmeye başlanan Akkoyunlu iç siyasetindeki karışıklıklar ve hanedan üyeleri arasındaki taht mücadeleleri hakkında çeşitli bilgiler verilmektedir.

Uzun Hasan'ın sonunda Osmanlılara karşı savaşmaya niyetlendiğini gördüğünü ve bu nedenle Akkoyunlu sarayındaki görevini tamamladığını düşünen Venedikli gezgin, Akkoyunlu başkentinden ülkesine dönüş istikameti olarak, ilk başta Kafkaslar ve Tatar ülkesi istikametini seçmesine rağmen Tatar Hanlığındaki siyasi karışıklıklar dolayısıyla Akkoyunlu başkentine geri döndüğünü bu sıralarda Uzun Hasan'ın hastalandığını ve çok geçmeden vefat ettiğini anlatıyor. Kendisinin de o dönemde nispeten daha güvenli olan Erzincan-Halep istikametinden Beyrut şehrine ulaştığını, oradan da gemiyle Akdeniz üzerinden Venedik'e döndüğünü belirtiyor. Seyyah, eserinin sonunda Tatar ve Akkoyunlu ülkesine yaptığı seyahatler sonucu Türkler, Türk ülkeleri ve Doğu uygarlığı hakkındaki edindiği izlenimlerini ve kişisel değerlendirmelerini birkaç sayfayı aşmayacak şekilde belirterek seyahatnamesini sonlandırıyor.